

RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

«CİNAYƏT PROSESİ» KAFEDRASI

ƏYANİ TƏHSİL

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu № 17. «Yekun məhkəmə qərarının çıxarılması»

vaxt - 6 saat:
mühazirə - 2 saat:
seminar - 2 saat
təcrübə – 2 saat

Tərtib etdi:

«Cinayət prosesi» kafedrasının baş
müəllimi, polis polkovnik-leytenantı
Anar Mikayılov

Mühazirə kafedranının iclasında müzakirə edilməklə bəyənilmişdir.

PROTOKOL № ____ «____» _____ 2021ci il.

BAKI – 2021

MÖVZU: 17 Yekun məhkəmə qərarının çıxarılması».

P L A N:

GİRİŞ

1. Məhkəmə hökmlərinin və digər yekun qərarların anlayışı, mahiyyəti və növləri
2. . Məhkəmənin digər yekun qərarlarının çıxarılma və elan edilmə qaydası
3. Andlı iclasçıların iştirakı ilə birinci instansiya məhkəməsində icraatın xüsusiyyətləri

NƏTİCƏ

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 12 noyabr 1995. maddə: 127, 129.
2. «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Qanun. Bakı, 1997.
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, 2021. maddə: 36-40, 53-71, 86-89, 93-95.
4. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. Bakı, 2021. maddə: 42, 44, 78, 344-358, 379-380.
5. C.H.Mösümov. Dərslik. «Cinayət prosesi». Bakı, 1989. səh. 248-260.
6. C.H.Mösümov. Dərslik. «Cinayət prosesi». Bakı, 1977. səh. 190-226.
7. Q.Məmmədov., H.Əzizov. Dərslik. «Cinayət prosesi». Bakı, 1973. səh. 83.
8. С.В.Бородин «Уголовный процесс». Учебник. М. 1982. стр. 420-432.
9. К.Ф.Гученко. Учебник. «Уголовное процесс». Учебник для вузов. М., 1998. стр: 375-387.
10. Internet adres: www.supremecourt.az, www.judicialconcils.gov.az
11. Cinayət prosesi fənn proqramı Bakı 2018
12. Firuzə Abbasova “Cinayət prosesi” Dərslik. Ümumi hissə.Bakı 2021”Zərdabi LTD” MMC, 2012, 416 s.

13. Cinayət prosesi. Məsələlər Topplusu N.Əliyev, S.Ağayev, A. Mikayılov, İ.Eyyubov, V. Qasımov, Bakı: Mütərcim, 2014-216 səh.
14. Q 48-001-12, 19.09.2012.Polisin nəzarəti altına vermə və ev dustaqlığıqətimkan tədbirlərinin tətbiq edilməsi qaydaları haqqında Təlimatın təsdiq edilməsi barədə.
15. N.H. Bayramov.Həbs qətimkan tədbirlərinin tətbiqi ilə əlaqədar qərarların İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi presedent təcrübəsinə uyğunlaşdırılması metodikası (metodiki vəsait) Bakı- 2012
16. Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu.16.07.2012

GİRİŞ

Bugünkü mühazirəyə çıxarılan mövzu öz aktuallığı ilə digər mövzulardan tamamilə fərqlənir. Mövzunun fərqli cəhəti birinci növbədə ondan ibarətdir ki, baxılan hər bir cinayət işlərinin nəticəsi haqda çıxarılan yekun sənəd özündə nəyi əhatə edir. Ədalət muhakiməsinin vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə məhkəmə baxışı da sonda hökmün çıxarılması ilə nəticələnir. Hökmün çıxarılmasına əsas cinayət işinin materialları və məhkəmə baxışının nəticələrinə dair hakimlərin fikridir.

Mövzuda hökmlərin qanuniliyi və əsaslılığından danışacağıq. Onların rolunu qeyd edəcəyik. Hökmlərin növlərini sadalamaqla həm ittiham və bəraət hökmlərinin çıxarılma əsasları üzərində dayanacağıq. Hökm çıxarılanda məhkəmə müşavirə otağında hansı məsələləri müzakirə etməlidir və onlar öz həllini hökmdə necə tapmalıdır. Hökmün elan edilmə qaydasını, onun hansı andan qüvvəyə minməsinin və hüquqi əhəmiyyətini sizin nəzərinizə çatdırmalıyıq.

İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasına yalnız məhkəmənin hökmü ilə yol veriləndir. Bu hüquqları və azadlıqları qorumaq və gözləmək məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının konstitusion borcudur.

SUAL I. Məhkəmə hökmlərinin və digər yekun qərarların anlayışı, mahiyyəti.

Azərbaycan Respublikasının CRM-nin 349.3-cü maddəsində məhkəmə hökmündən bəhs edilərkən göstərilir ki, məhkəmənin hökmü qanuni, əsaslı olmalıdır. Məhkəmə bu hökmünü yalnız məhkəmə iclasında baxılmış olan sübutlarla əsaslandırır.

Məhkəmə üçün hər bir sübutun qabaqcadan müəyyən olunmuş qüvvəsi yoxdur.

Hökm ibtidai araşdırmada elan edilmiş və məhkəmə istintaqında yoxlanmış olan ittiham üzrə təqsirləndirilən şəxsin təqsirli və ya təqsirsiz olması haqqında məhkəmə iclasında məhkəmə tərəfindən dövlət adından çıxarılan, qanuna və məhkəmədə baxılmış sübutlara əsaslanan prosessual aktdır.

Hökm hakimlər (yuxarı hakim) tərəfindən müşavirə otağında çıxarılır. Hökm əhəmiyyəti onun məzmunu ilə müəyyən edilir. Məhkəmə fəaliyyətinin məsul və mühüm cəhəti hökmün çıxarılmasıdır. Ona görə ki, hökmün çıxarılması cinayət işi üzrə məhkəmə prosesinin mühüm hissəsi olmaqla, şərti olaraq işə məhkəmə baxışında yekun vurur.

Hökm ədalət məhkəməsinin qanuna, habelə hüquq düşüncəsini rəhbər tutmaqla işin bütün hallarının hərtərəfli, tam və obyektiv baxılmasına əsaslanan daxili inamı olmaqla böyük tərbiyəvi və ictimai-siyasi əhəmiyyətə malikdir. Məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin hərəkətinə siyasi və hüquqi cəhətcə ancaq hökmdə qiymət verir. Məhkəmə hökmdə təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyini müəyyən edərək, edilmiş cinayət üçün qanunun məsuliyyət nəzərdə tutan

maddəsi ilə müəyyən edilən həddə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə müvafiq olmaqla, onun etdiyi cinayətə görə cəza təyin edir.

Məhkəmə cəza təyin edərkən, qanunu, hüquq düşüncəsini rəhbər tutaraq, edilmiş cinayətin xarakterini və ictimai-təhlükəlilik dərəcəsini, təqsirkarın şəxsiyyətini və işdə məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran bütün mövcud halları nəzərə alır. Məhkəmə hökmə təqsirləndirilən şəxsin ictimai-təhlükəli əməli nəticəsində vurulan maddi ziyanın miqdarını müəyyənləşdirməklə bərabər, bir çox mühüm məsələləri də həll edir. Azərbaycan Respublikası CPM-nin 349-cu maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri mahiyyəti üzrə baxdıqları işə dair hökmləri Azərbaycan Respublikası adından çıxarırlar.

Məhkəmədə hökmü başa düşülən və inandırıcı olmalı, orada bütün məsələlər dürüst və aydın şərh edilməlidir.

Məhkəmə baxışı cinayət prosesinin mühüm mərhələlərindən biridir. Hökm çıxarılması məhkəmə baxışını başa çatdırır və məhkəmə baxışının ən məsuliyyətli anını təşkil edir. Hökm konkret iş üzrə bütün prosesi yekunlaşdırır, təqsirləndirilən şəxsin taleyini və təqsirləndirilən şəxsə qarşı münasibətlər islah idarələrinin fəaliyyətini müəyyənləşdirir. Geniş əhali kütləsi təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyətinin və onun cinayət hərəkətinin ictimai-təhlükəliliyini dövlət adından çıxarılan hökmə məhkəmənin verdiyi qiymətdən öyrənirlər. Məhz buna görə də cinayət-prosessual hüquq nəzəriyyəsi və məhkəmə təcrübəsi çıxarılmış məhkəmə hökmünün keyfiyyətli, habelə qanuni və əsaslı olmasını tələb edir.

Məhkəmə hökmünün keyfiyyəti bir çox şərtlərdən, yeni işin təhqiqat və ibtidai istintaqının hərtərəfli tam və obyektiv aparılmasından, habelə işin məhkəmə iclasında düzgün araşdırılmasından asılıdır.

Məhkəmə hökmünün qanuni olması cinayət və cinayət-prosessual hüquq normalarının bütün tələblərinə ciddi surətdə əməl edilməsindən, hökmün əsaslı olması işə iş üzrə məhkəmənin əldə etdiyi hər bir nəticənin müəyyənləşdirilmiş mübahisəsiz sübutlarla, mövcud faktlarla, yeni faktiki məlumatlara möhkəmləndirilməsindən ibarətdir.

Qeyd edildiyi kimi, qanunilik və əsaslılıq mühakiməsi hökmünün iki bir-biri ilə sıx surətdə bağlı və qarşılıqlı əlaqəsi olan keyfiyyətidir. Belə ki, yalnız əsaslı hökm qanuni, yalnız qanunun bütün tələblərinə dürüst riayət edilməklə çıxarılan hökm isə əsaslı ola bilər.

Beləliklə, cinayət-prosessual hüquq elmi tərəfindən işlənilib hazırlanmış və Cinayət-Prosessual Məcəllədə təsbit edilmiş normalar ədalət mühakiməsi hökmünün keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün ən yaxşı vasitədir.

Məhkəmə hökmünün qanuni və əsaslı olması üçün həmin hökm, hər şeydən əvvəl Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının habelə, prosesual qanunların tələblərinə cavab ola bilər ki, məhkəmə baxışının hərtərəfli, tam və obyektiv aparılmasını müəyyən edən cinayət-prosessual qanunlar hökmdə düzgün əks etdirilmiş və dürüst yetirilmiş olsun, hökm işin mahiyyətini özündə həqiqi surətdə və hərtərəfli olaraq əks etdirsin, işdə rəsmiləşdirilmiş və işin mahiyyətinə aid olan sübutlar hökmdə obyektiv surətdə qiymətləndirilmiş olsun. Lakin hökm çıxarıldıqda, habelə məhkəmə prosesində Cinayət-Prosessual Məcəllədə nəzərdə tutulan qanuna əməl edilməzsə, təqsirləndirilən şəxsin hüququ pozulmuş olarsa, işdə olan bütün mövcud sübutlar kifayət dərəcədə obyektiv və qərəzsiz olaraq yoxlanılıb qiymətləndirilməzsə, əlbəttə, belə hökm qanuni, inandırıcı və əsaslı ola bilmədiyi kimi, onun tərbiyəvi təsiri də ola bilməz.

Hökmün qanuniliyi anlayışını yalnız hökm çıxarıldıqda cinayət və cinayət-prosessual hüquq normalarının tələblərinə ciddi əməl etməklə məhdudlaşdırmaq düzgün olmazdı. Hökm qanuniliyinə nəinki hökm çıxarıldıqda, həm də təhqiqat və ya ibtidai istintaq və məhkəmə baxışı prosesində buraxılan prosesual pozğunluqlar da təsir edə bilər. Məsələn, əgər təhqiqat və ya ibtidai istintaq aparıldıqda, təqsirləndirilən şəxs qanunla ona verilən hüquqlardan məhrum edilərsə, çıxarılan hökm qanuni hesab edilə bilməz. O cümlədən, ekspertizanın aparılması qanun üzrə məcburi olduğu halda ekspertizanın aparılmaması, qanunun kobudcasına pozulması ilə nəticələnir və çıxarılan hökmün ləğvinə səbəb olur.

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, hökmdə tək cə cinayət və cinayət-prosessual hüquq normaları deyil, buna zərurət olduqda, həm də digər hüquq normaları da öz əksini tapmalıdır. Əgər məhkəmədə cinayət işinə baxılarkən, hər hansı məsələnin mülki və ya əmək qanunvericiliyinə əsasən həll edilməsi tələbi meydana çıxarsa, hökmdə bütün hüquq normaları, o cümlədən mülki və ya əmək hüquq normaları düzgün tətbiq edilməlidir.

Hökmün əsaslığı dedikdə, məhkəmə iclasında işin müəyyən edilmiş faktiki halları ilə məhkəmənin hökmündə şərh edilən nəticələrin uyğun olması başa düşülür.

Hökmü əsaslı hesab etmək üçün o Azərbaycan Respublikası CPM-nin 349-cu maddəsində nəzərdə tutulan tələblərə cavab verməlidir:

1. Məhkəmənin gəldiyi nəticələr yalnız məhkəmə istintaqında tədqiq edilmiş sübutlara əsaslandıqda;
2. Bu sübutlar ittihamın qiymətləndirilməsi üçün kifayət etdikdə;
3. Məhkəmənin müəyyən etdiyi hallar onun tədqiq etdiyi sübutlara uyğun gəldikdə.

Hökm məhkəmə iclasında proses iştirakçılarının sübutlarına əsaslanıla bilər. İbtidai istintaq materialları yalnız məhkəmə istintaqının predmeti olduğundan və məhkəmənin müzakirə obyektinə çevrildikdən sonra hökmün əsasını yarada bilər.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 349.5.1-ci maddəsinə əsasən məhkəmənin hökmü yalnız məhkəmə iclasında baxılmış olan işdəki sübutlara əsaslanmalıdır. Təhqiqat və ya ibtidai istintaq aparılarkən təqsirləndirilən şəxs, zərər çəkmiş şəxs və şahidlər tərəfindən verilmiş ifadələr yalnız qanunla buna yol verilən hallarda elan edilir, ifadələrin səs yazısı isə dinlənilə bilər (Azərbaycan Respublikası CPM-nin 327, 329, 330 m.). Bu ifadələrdə, eləcə də, digər sübutlarda əks olunmuş faktiki məlumatlar yalnız məhkəmə iclasında mükəmməl və hərtərəfli yoxlandıqdan sonra iş üzrə çıxarılan qərarın əsasını təşkil edə bilər.

Məhkəmənin hökmü nəinki əsaslı, həm də ədalətli olmalıdır. Hökmün ədalətli olması tələbi ədalət mühakiməsinin xarakterik xüsusiyyətini təşkil

etməklə bərabər, onun yüksək demokratik əsaslar üzərində qurulmasını bir daha göstərir. Hökmün ədalətliliyini təqsirləndirilən şəxsin həqiqətən nədə təqsirli olmasını, o təqsirkar hesab edildiyi hallarda isə edilmiş cinayətin ağırlığına və təqsirləndirilənin şəxsiyyətinə müvafiq ona düzgün cəza təyin olunmasını tələb edir. Əgər hökmdə cəza qanunla müəyyən edilmiş həddən kənara çıxmasa da, lakin həddindən artıq yüngül və ya ağır olması üzündən cinayətin ağırlığına, təqsirin dərəcəsinə məhkumun şəxsiyyətinə uyğun olmasa, o ədalətsiz hesab edilməlidir. Hökmün düzgün çıxarılmasını təmin edən əsas şərtlərdən biri də ondan ibarətdir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 127-ci maddəsinə əsasən hakimlər müstəqildirlər, yalnız Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına tabedirlər. Bu prinsip hakimlər üçün elə bir həqiqi şərait və prosesual təminat yaratmışdır ki, onların çıxardıqları hökmə və hökmdəki məsələlərin həllinə heç kəs təsir edə bilmir. Məhkəmə hökmünün ancaq işdə iştirak edən hakimlər tərəfindən çıxarılması prinsipi hökmün işin bütün xüsusiyyətlərinə, eyni zamanda qanuna, hakimlərin hüquq düşüncəsinə və daxili inamına uyğun olması üçün və hakimlərə kənardan ola biləcək hər hansı bir təsiri aradan qaldırmaq üçün əsas vasitələrdən biri kimi qiymətləndirilməlidir.

Qeyd edilməlidir ki, hakimlərin müşavirəsinin gizliliyi hakimlərin müstəqil olub, ancaq qanuna tabe olmaları haqqındakı konstitusion prinsip ilə ayrılmaz surətdə əlaqədardır. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsində, bir qayda olaraq, müəyyən edilmişdir ki, məhkəmə hökm çıxarmaq üçün müşavirə otağına getdikdən sonra hakimlərin heç birinin hökm yazılıb imza edilənə kimi müşavirə otağından çıxmağa və başqa işlərlə məşğul olmağa ixtiyarı yoxdur (Azərbaycan Respublikası CPM-nin 345-cim mad.).

Yalnız aşağıda sadalanan hallarda hakimlər müşavirə otağında olmalarına fasilə verə bilirlər:

- nəhar etmək zərurəti olduqda;
- iş günü başa çatdıqda;
- bayram və istirahət günlərində.

Məhkəmənin həll edəcəyi məsələyə dair hakimlərin müşavirəsinin gizliliyi və onun aparılması qaydası haqqında qanunvericilik yolu ilə müəyyən olunmuş prosessual normanın xüsusi əhəmiyyəti vardır. Hakimlər müşavirə otağında işin bütün hallarını müzakirə edir və iş ətrafında toplanmış bütün mövcud sübutları qiymətləndirir, müəyyənləşdirmiş faktlar əsasında təqsirləndirilən şəxsin təqsirli və ya təqsirsiz olduğunu yəqinləşdirir, sonra isə ittihamedici yaxud da bəraətqazandırıcı hökm çıxarır. Hökm çıxardıqda hakimlər onun şərh edilməsi formasına xüsusi fikir verməlidirlər. Hökm savadlı, aydın və sadə dildə yazılmalı, sübutlarla əsaslandırılmaqla qanuni və əsaslı olmalıdır.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 348-ci maddəsinə müvafiq olaraq bəzi məsələlər üzrə məhkəmənin üstün qərarlarının qəbul edilməsi xüsusiyyətlərindən söhbət açılır, həmin maddəyə əsasən məhkəmə baxışının nəticələri əsasında məhkəmə ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayət törətmiş, 18 yaşınadək olan şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmədən islah edilməsinin mümkün olduğu qənaətinə gəldikdə, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlərdən birinin tətbiq edilməsi barədə qərar çıxara bilər.

Aşağıdakı hallarda məhkəmə baxışının nəticələrinə dair məhkəmə cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş tibbi xarakterli məcburi tədbirlərdən birinin tətbiq edilməsi barədə qərar çıxarır:

1. Əməlin törədilməsi zamanı təqsirləndirilən şəxs anlaqsız vəziyyətdə olduqda;
2. Cinayət törətdikdən sonra təqsirləndirilən şəxsin cinayət cəzasının təyin edilməsini və ya icrasını istisna edən psixi xəstəliyə tutulduqda;
3. Təqsirləndirilən şəxs cinayət törətdikdə və onun anlaqsız olduğunu istisna etməyən psixi pozuntu vəziyyətində olduqda;
4. Təqsirləndirilən şəxs cinayət törətdikdə və onun alkoqolizmdən və ya narkomaniyadan müalicəyə ehtiyacı olduqda.

Yuxarıda göstərilən qərarlardan əlavə məhkəmə barədə hökmü çıxararkən bəraət almış şəxsə cinayət təqibi orqanlarının qanunsuz hərəkətləri nəticəsində vurulmuş ziyanın ödənilməsi məsələsinə dair qərar qəbul edir.

Hər hansı şəxs bir neçə cinayətin törədilməsində ittiham edildikdə, məhkəmə CPM-nin 346-cı maddəsinə müvafiq olaraq müşavirə otağında müzakirə olunan məsələləri (346.1.; 346.1.12; 346.1.14 və 346.1.16-cı maddələri sadalanan) cinayətlərdən hər biri üzrə ayrılıqda həll edir.

Cinayətin törədilməsində bir neçə təqsirləndirilən şəxs ittiham edildiyi hallarda isə, CPM-nin 348.1-ci maddəsində göstərilən bütün məsələlər təqsirləndirilən şəxslərdən hər birinin barəsində həll edilir.

Məhkəmə şərti məhkum etməni tətbiq edərkən aşağıdakı məsələləri həll etməlidir:

- şərti məhkum etmənin hansı sınaq müddətinə və şərti məhkum edilmiş şəxs üçün hansı konkret vəzifələr müəyyən edildiyini;
- şərti məhkum edilmiş şəxs üzərində nəzarətin kimə həvalə edildiyini.

SUAL II. Hökmün növləri.

Cinayət-prosessual hüququna iki növ hökm məlumdur — ittiham və bəraət hökmü. Təqsirləndirilən şəxs konkret cinayəti etmədə ya təqsirli, ya da təqsirsiz hesab edilə bilər. Cinayət-prosessual qanunvericiliyi hökmə təqsirlik haqqında məsələ üzrə hər hansı digər nəticə çıxarmasını qadağan edir. Hökmə təqsirləndirilən şəxsin təqsirliyi, yaxud təqsirsizliyi haqda məsələ həll edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 351-ci maddəsinə müvafiq olaraq məhkəmənin ittiham hökmü təqsirləndirilən şəxsin cinayət törədilməsində təqsirli

bilinməsi və onun barəsində cəza tədbirinin tətbiq edilməsi (cinayət qanunu ilə bilavasitə nəzərdə tutulduğu hallarda onun barəsində cəzanın tətbiq edilməsi) barədə məhkəmə baxışının nəticələrinə dair yekun məhkəmə qərarını əks etdirir.

Məhkəmənin ittiham hökmü ehtimallara əsasən bilməz və yalnız məhkəmə baxışı zamanı təqsirləndirilən şəxsin təqsirli sübuta yetirildiyi halda çıxarılır.

Məhkəmənin bəraət hökmü isə Azərbaycan Respublikası CPM-nin 350-ci maddəsində şərh edildiyi kimi təqsirləndirilən şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edildiyinə məhkəmə verildiyi ittiham üzrə cinayətin törədilməsinə onun təqsirli olması haqqında məhkəmə baxışının nəticələrinə dair yekun məhkəmə qərarıdır.

Məhkəmənin bəraət hökmünə qoyulan tələblərdən biri də bəraət hökmünə bəraət almış şəxsin təqsirsizliyini şübhə altına qoyan ifadələrin daxil edilməsinin yolverilməzliyidir.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 44-cü maddəsi ilə məhkum etmənin əsasları göstərilmişdir. Həmin maddəyə əsasən məhkəmə baxışı gedişində tədqiq olunmuş sübutların məcmusuna əsasən təqsirləndirilən şəxsin cinayətdə təqsiri müəyyən edilərsə məhkəmə ittiham hökmü çıxarır.

Bəraət hökmü və ya cinayət təqibinə xitam verilməsi barədə qərar çıxarılması üçün əsaslar mövcud olmadıqda, məhkəmə aşağıdakı hallara riayət edərək ittiham hökmü çıxarır:

1. Təqsirləndirilən şəxsə cəza təyin etməməklə:

-bu halda cinayətin 39.1.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq cinayət məsuliyyətinə

cəlb etmə müddətləri keçmiş olarsa.

2. Təqsirləndirilən şəxsə təyin edilmiş cəzadan onu azad etməklə:

-CPM-nin 39.1.12-ci maddəsinə müvafiq olaraq amnistiya aktına əsasən şəxs

cinayət məsuliyyətindən azad edilməli olduqda.

3. Təqsirləndirilən şəxsə cəza təyin etməklə:

-bu halda isə məhkəmə Azərbaycan Respublikası CPM-nin müddəalarına

əsasən cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək müddətinin keçməsinin tətbiq

edilməməsi qərarına gəlmiş olur.

4. Təqsirləndirilən şəxsə cəza təyin etməklə:

-CPM-si cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş bütün digər hallar mövcud olduqda.

Məhkəmənin ittiham hökmü təqsirləndirilən şəxsin cinayətin törədilməsində təqsirli bilinməsi və onun barəsində cəza tədbirinin tətbiq edilməsi (cinayət qanunu ilə bilavasitə nəzərdə tutulduğu hallarda onun barəsində cəzanın tətbiq edilməməsi və ya cəzadan azad edilməsi) barədə məhkəmə baxışının nəticələrinə dair yekun məhkəmə qərarını əks etdirir.

Məhkəmə CPM-nin 346.1.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, aşağıda göstərilir:

-cinayət hadisəsinin olmasının sübuta yetirilib-yetirilmədiyi;

-təqsirləndirilən şəxsin törətdiyi əməldə cinayət tərkibinin olmasının sübuta yetirilib-yetirilmədiyi;

-təqsirləndirilən şəxsin cinayətin törədilməsinə aidiyyatının sübuta yetirilib-yetirilmədiyi;

-cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən şəxsin təqsirsizliyinin sübuta yetirilib-yetirilmədiyi;

-təqsirləndirilən şəxsin əməlinin cinayət qanununun müvafiq maddəsi əsasında ona ittihamın elan edildiyi cinayətin əlamətlərinə uyğun olub-olmadığı;

-əməlin cinayət olmasını aradan qaldıran halların olub-olmadığı.

Məsələlər təsdiq edici cavab verdikdə təqsirləndirilən şəxsin cinayətin törədilməsində təqsiri aşağıdakıları nəzərə alınmaqla sübuta yetirilmiş hesab edilə bilər:

a) təqsirsizlik prezumpsiyasını rəhbər tutaraq;

b) CPM-də nəzərdə tutulmuş qaydalar daxilində məhkəmə baxışında ittihamın baxılması nəticələrinə əsaslanaraq;

v) məhkəmə istintaqında tədqiq edilmiş mötəbər və mümkün sübutlara əsaslanaraq;

q) təqsirləndirilən şəxsin təqsirliyinə dair aradan qaldırılma bilməyən şübhələri onun xeyrinə şərh edərək.

Bəraət hökmü.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 42-ci maddəsində bəraət hökmünün çıxarılma əsasları göstərilmişdir. Məhkəmə baxışı nəticəsində təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş cinayətin törədilməsində onun təqsirsizliyini təsdiq edən bəraət hökmü aşağıdakı hallarda çıxarılır:

- 1) cinayət hadisəsi olmadıqda;
- 2) əməldə cinayət tərkibi olmadıqda;
- 3) cinayətin törədilməsinə aidiyyəti olmadıqda;
- 4) təqsirliliyi sübuta yetirilmədikdə;
- 5) andlı iclasçılar kollegiyası şəxsin təqsirsizliyi barədə verdiktə çıxardıqda.

Cinayət hadisəsi olmaması əsasa görə bəraət hökmü o halda çıxarılır ki, hadisənin baş verməməsi sübut olunsun və ya baş vermiş hadisədə cinayət hadisəsi sübut olunmasın.

Əməldə cinayət tərkibi olmadığı əsasa görə bəraət hökmü çıxarıldıqda isə qanun tələb edir ki, təqsirləndirilən şəxsin əməlində cinayət tərkibi olmasın və ya əməlin cinayət olmasını aradan qaldıran hallar müəyyən edilmiş olsun. Əməlin cinayət olmasını aradan qaldıran hallar isə Azərbaycan Respublikası CPM-nin 8-ci fəslində göstərilmişdir. Bunlar aşağıdakılardır:

1. zəruri müdafiə (CM. mad: 36);
2. cinayət törətmiş şəxs tutularkən ona zərər vurulması (CM. mad: 37);
3. son zərurət (CM. mad: 37);
4. əsaslı risk (CM. mad: 39);
5. əmrin və ya sərəncamın yerinə yetirilməsi (CM. mad: 40).

Məhkəmə cinayətin törədilməsinə aidiyyəti olmadığı əsasa görə bəraət hökmü çıxarılmasını o halda nəzərdə tutur ki, şəxsin təqsirləndirildiyi cinayətin

törədilməsinə aidiyyəti olmaması sübut edilmiş olsun, yaxud da təqsirləndirilən şəxsin həmin əmələ aidiyyəti sübut edilmədikdə.

Bəraət hökmünün sonuncu çıxarılma əsası isə təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyini sübuta yetirilmədiyi əsasdır. Belə halda şəxsin təqsirliliyini təsdiq edən kifayət qədər sübutların toplanılmadığı və yaxud da toplanmış sübutlarda şəxsin təqsirsizliyini təsdiq edən halların mövcudluğu nəzərdə tutulur.

Məhkəmənin bəraət hökmü təqsirləndirilən şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edildiyi və məhkəməyə verildiyi ittiham üzrə cinayətin törədilməsinə onun təqsirli olmaması haqqında məhkəmə baxışının nəticələrinə dair yekun məhkəmə qərarını əks etdirir (CPM-si, maddə: 350).

Bəraət hökmü çıxarılmış cinayəti törətmiş şəxs müəyyən edilməmiş qaldıqda, hökm qanuni qüvvəyə mindikdən sonra cinayət-prosessual məəcəllənin müddəaları ilə nəzərdə tutulmuş qaydada həmin şəxsin cinayət təqibi məsələsinin həll edilməsi üçün məhkəmə baxılmış cinayət işi üzrə materialların və ya məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın materiallarını dövlət ittihamçısına göndərir.

Bəraət hökmü çıxarılmasının əsaslarından asılı olmayaraq bütün hallarda təqsirləndirilən şəxs təqsirsiz hesab olunur və tam təmizə çıxarılır. Məhz elə bu səbəbdən CPM-nin 350-ci maddəsi barədə almış şəxsin təqsirsizliyini şübhə altında qoyan ifadələrin hökmə daxil edilməsini qadağan edir.

İttiham hökmünün çıxarılması üçün məhkəmə baxışında təqsirləndirilən şəxs elan edilən ittihamın şəxsiz və qəti sübuta yetməsi tələb edildiyi halda, bəraət hökmü çıxarılması üçün isə ittihamın lazımınca sübut edilməməsi kifayətdir. Qanun bəraət hökmünün çıxarılması üçün ittihamın qəti sübuta yetməməsini tələb edir.

Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosessual qanunvericiliyi hökm çıxararkən bilavasitə hansı məsələlərin həll edilməsini tam və aydınlığı ilə müəyyən edir. CPM-nin 346-cı maddəsi məhkəmələrdən tələb edir ki, həmin maddədə nəzərdə tutulan bütün məsələləri müşavirə otağında ardıcıl olaraq həll etməli və hər bir məsələni ayrıca olaraq müzakirə edib ümumiləşdirməli, habelə

işin mövcud halları, epizodları və onlara əlavə edilən nəticələrin birini digəri ilə əlaqələndirməlidir.

Məhkəmə baxışının nəticələrinə dair müşavirə otağında aşağıdakı məsələlər göstərilən ardıcılıqla məhkəmə tərəfindən müzakirə edilir (hakim tərəfindən baxılır).

1. cinayət hadisəsinin olmasının sübuta yetirib-yetirilmədiyini;
2. təqsirləndirilən şəxsin törətdiyi əməldə cinayət tərkibinin olmasının sübuta yetirib-yetirilmədiyini;
3. təqsirləndirilən şəxsin cinayətin törədilməsinə aidiyyatının sübuta yetirib-yetirilmədiyini;
4. cinayətin törədilməsinə təqsirləndirilən şəxsin təqsirliyinin sübuta yetirib-yetirilmədiyini;
5. təqsirləndirilən şəxsin əməlinin cinayət qanununun müvafiq maddəsi əsasında ona ittiham elan edildiyi cinayətin əlamətlərinə uyğun olub-olmadığı;
6. əməlin cinayət olmasını aradan qaldıran halların olub-olmadığı;
7. təqsirləndirilən şəxsin məsuliyyətini ağırlaşdıran və yüngülləşdirən halların olub-olmadığı;
8. cinayət məsuliyyətindən azad etmə üçün əsasların olub-olmadığı;
9. törətdiyi əmələ görə təqsirləndirilən şəxsin cəzalanmalı olub-olmadığı;
10. təqsirləndirilən şəxsə residivə görə cəzanın təyin edilməsi üçün əsasların olub-olmadığı;
11. təqsirləndirilən şəxsə məhz hansı cəzanın (o cümlədən, cinayətlərin residivi cinayətlərin məcmusu, hökmlərin məcmusu, cəzaların birləşdirilməsi, cəza müddətlərinin hesablanması, cəzanın əvəz edilməsi, güzəşt edilməsi, həmin cinayətə görə nəzərdə tutulmuş cəzadan daha yüngül cəzanın təyin edilməsi haqqında andlı iclasçıların verdikti, şərti məhkum etmənin tətbiq edilməsi imkanı nəzərə alınmaqla (təyin edilməli olduğu);
12. təqsirləndirilən şəxsə təyin edilmiş cəzanın çəkilməli olub-olmadığı;

13. təqsirləndirilən şəxsə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza təyin edildikdə, hansı cəza çəkmə və ya tərbiyyə müəssisəsinin müəyyən edilməli olduğu;
14. cinayət törədilməsində təqsirli hesab edilmiş təqsirləndirilən şəxs barəsində əlavə və cəzaların və məhz hansı cəzanın təyin edilməsinin zəruri olub-olmadığı;
15. yetkinlik yaşına çatmamış təqsirləndirilən şəxs barəsində tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlərin və məhz həmin tədbirlərin tətbiq edilməsinin mümkün olub-olmadığı;
16. mülki iddiaçının kimin mənafeyinə və hansı məbləğdə təmin edilməli olub-olmadığı;
17. cinayət nəticəsində vurulmuş maddi zərərin və ya mümkün ola biləcək əmlak müsadirəsinin təmin edilməsi məqsədi ilə əmlak üzərində qoyulmuş həbsin ləğv edilməsi olub-olmadığı;
18. maddi sübutlar məsələsinin necə həll edilməli olduğu;
19. qətimkan tədbirinin ləğv edilməli, dəyişdirilməli və seçilməli (məhz hansı tədbirin) olub-olmadığı, o cümlədən, girov haqqında məsələnin necə həll edilməsi;
20. məhkəmə xərclərinin kimin üzərinə və hansı məbləğdə qoyulmalı olduğu;
21. cəzanın çəkilmə müddətinin hansı tarixdən başlanılması;
22. xüsusi qərarın çıxarılması üçün əsasların olub-olmadığı — belə əsaslar olduqda kimin barəsində və hansı məzmununda çıxarıldığı.

Məhkəmənin müşavirə otağında müzakirə etməli olduğu məsələlərdən biri də təqsirləndirilən şəxsin cinayət törədildiyi zaman və ya cinayət törədildikdən sonra öz hərəkətlərinə hesabat vermək və ya onları idarə etmək qabiliyyəti barədə məsələ məhkəməyədək icraat və ya baxış zamanı qalxdıqda həll edilməlidir. Belə ki, göstərilən məsələ ilə əlaqədar məhkəmə psixatriya ekspertizası təyin edilməli olduqda təqsirləndirilən şəxsin anlaqlılığı barədə məsələ bir daha məhkəmə tərəfindən müzakirə edilməlidir.

Hökmün növləri.

Cinayət-prosessual hüququna iki növ hökm məlumdur — ittiham və bəraət hökmü. Təqsirləndirilən şəxs konkret cinayəti etmədə ya təqsirli, ya da təqsirsiz hesab edilə bilər. Cinayət-prosessual qanunvericiliyi hökmə təqsirlik haqqında məsələ üzrə hər hansı digər nəticə çıxarmasını qadağan edir. Hökmə təqsirləndirilən şəxsin təqsirliyi, yaxud təqsirsizliyi haqda məsələ həll edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 351-ci maddəsinə müvafiq olaraq məhkəmənin ittiham hökmü təqsirləndirilən şəxsin cinayət törədilməsində təqsirli bilinməsi və onun barəsində cəza tədbirinin tətbiq edilməsi (cinayət qanunu ilə bilavasitə nəzərdə tutulduğu hallarda onun barəsində cəzanın tətbiq edilməsi) barədə məhkəmə baxışının nəticələrinə dair yekun məhkəmə qərarını əks etdirir.

Məhkəmənin ittiham hökmü ehtimallara əsasən bilməz və yalnız məhkəmə baxışı zamanı təqsirləndirilən şəxsin təqsirli sübuta yetirildiyi halda çıxarılır.

Məhkəmənin bəraət hökmü isə Azərbaycan Respublikası CPM-nin 350-ci maddəsində şərh edildiyi kimi təqsirləndirilən şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edildiyinə məhkəmə verildiyi ittiham üzrə cinayətin törədilməsinə onun təqsirli olması haqqında məhkəmə baxışının nəticələrinə dair yekun məhkəmə qərarıdır.

Məhkəmənin bəraət hökmünə qoyulan tələblərdən biri də bəraət hökmünə bəraət almış şəxsin təqsirsizliyini şübhə altına qoyan ifadələrin daxil edilməsinin yolverilməzliyidir.

Məhkəmə tərəfindən hökmün müşavirə otağında çıxarılması qaydası Azərbaycan Respublikası CPM-nin 344, 345 və 347-ci maddələrində tam və aydın nizama salınmışdır.

Məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin son sözünü dinlədikdən sonra, hökm çıxarmaq üçün gizli müşavirə otağına gedir. Müşavirə otağında yalnız həmin iş üzrə məhkəmə tərkibinə daxil olan hakimlər (yaxud hakim) ola bilər (CPM. mad: 78). Digər şəxslərin olmasına yol verilmir. Hökmün müşavirə otağında çıxarılmasının qanunvericilikdə müəyyən edilməsi heç də təsadüf deyildir. Bunun böyük siyasi və prosessual əhəmiyyəti vardır. Müşavirə otağının gizliliyi və burada yalnız məhkəmə tərkibinin iştirakı müddəası hakimlərin müstəqilliyi və yalnız qanuna tabe olmaları prinsipindən irəli gəlir. Müşavirənin ayrıca otaqda

keçirilməsi hakimlərin hökm çıxarırlarkən həll edilməli olan maneələrin müzakirə edilməsində onlara kənar təsiri aradan qalır. Sərbəst və müstəqil fəaliyyət göstərmələrinə tam şərait yaradır və beləliklə də qanuni və əsaslı hökm çıxarılmasını təmin edir.

CPM-nin 347-ci maddəsində məhkəmənin yekun qərarının çıxarılması qaydası ayrıca norma şəklində şərh edilmişdir. Həmin maddəyə əsasən məhkəmə iddiasında sədrlik edən bütün məsələləri müşavirə otağında hakimlərin müzakirəsinə ardıcılıqla çıxarır (hakim işə baxır).

Müzakirə edilən hər bir məsələ üzrə qəti qərar qəbul edilir. Onun qəbul edilməsi üçün hər bir hakim təsdiqedici və ya inkaredici cavab verməlidir. Səsvermədə iştirak edən hakimlərdən hər biri bitərəf qalmamalıdır. Bütün hallarda məhkəmə iclasında sədrlik edən axırda səs verir.

Bütün məsələlər sadə səs çoxluğu ilə həll edilir. Ömürlük azadlıqdan məhrumetmənin tətbiqi barədə qərar hakimlər tərəfindən yalnız yekdilliklə qəbul edilə bilər.

Müşavirə otağında müzakirə edilən məsələlərdən hər biri üzrə məhkəmə iclasında sədrlik edən tərəfindən təklif olunan qərar birinci səsə qoyulur. Hakimlərdən biri təqsirləndirilən şəxsə bəraət verilməsinin əleyhinə səs verdikdə, digər iki hakimin isə həmin cinayətin tövsifi və cəza tədbirinə dair qərarları üst-üstə düşmədikdə, bəraət verilməsini təklif etmiş hakimin səsi həmin məsələlər üzrə təqsirləndirilən şəxs üçün ən əlverişli qərarı təklif etmiş hakimin səsinə əlavə edilir.

Qərarın qəbul edilməsi zamanı xüsusi rəy vermiş hakim həmin rəyi məhkəmənin yekun qərarının elan edildiyi vaxtdan 3 (üç) gün müddətdə yazılı şəkildə bildirmək hüququna malikdir. Xüsusi rəy məhkəmə iclasında sədrlik edənə təqdim edilir və yalnız apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəməsində icraat zamanı açıla bilən möhürlənmiş zərfdə onun tərəfindən məhkəmə icraatının materillərinə əlavə edilir.

Yuxarıda göstərdiyimiz məhkəmənin yekun qərarının çıxarılma qaydasının tələblərinin yerinə yetirilməsi barədə məhkəmə iclasında sədrlik edən protokol

edir. Protokolda hakimlərin soyadları qeyd edilməklə məhkəmə tərəfindən müşavirə otağında müzakirə edilmiş məsələlər və məsələlərdən hər birinin həll edilməsi zamanı hakimlər tərəfindən verilmiş səsərin sayı göstərilməlidir. Həmin protokol yalnız apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəməsində icraat zamanı açıla bilən möhürlənmiş zərflə məhkəmə icraatının materiallarına əlavə edilir.

Cinayət-prosessual məhkəmə hökmünün tərtib edilmə qaydasını da ayrıca norma şəklinə salmışdır. Belə ki, CPM-nin 352-ci maddəsinə əsasən məhkəmə bütün zəruri məsələləri həll etdikdən sonra hökmün tərtib edilməsinə başlayır. Hökm məhkəmə baxışının aparıldığı dildə, aydın, anlaşılan ifadələrlə tərtib edilməlidir. Məhkəmənin hökmü giriş, təsviri-əsaslandırıcı və nəticəvi hissələrdən ibarətdir. Hökm hakimlərdən biri tərəfindən əllə yazılmalı və ya çap makinasında, yaxud kompüterdə hazırlanmalıdır. Hökm səhifəsi onun əleyhinə səs vermiş hakimlər tərəfindən imzalanmalıdır. Bu hökmə razılaşmayan hakim bir səhifəsi özü tərəfindən imzalanmış yazılı xüsusi rəyini möhürlənmiş zərfdə məhkəmə icraatının materiallarına əlavə edir.

Məhkəmənin hökmünə düzəlişlər hökm elan olunanadək müşavirə otağında edilməli və onun leyhinə səs vermiş hakimlərin imzaları ilə təsdiq olunmalıdır.

Qanunvericilik tələb edir ki, məhkəmənin hökmünə mülki iddia da öz həllini tapmalıdır. Bu qaydalar CPM-nin 354-cü maddəsində göstərilmişdir. Göstərilən maddədə deyilir: məhkəmənin hökmündə mülki iddianın əsaslarının və məbləğinin sübuta yetirilməsindən asılı olaraq aşağıdakı qərarlardan biri əks etdirilir:

1. İddianın tam və ya qismən təmin edilməsi;
2. İddianın rədd edilməsi;
3. İddianın baxılmamış saxlanması.

Mülki iddia təmin edildiyi halda hökm qanuni qüvvəyə minənədək iddianın təmin edilməsi üzrə tədbirlər görülməmişdirsə, məhkəmə həmin tədbirləri görmək hüququna malikdir.

Məhkəmənin yekun qərarının elan edilmə qaydası CPM-nin 356-cı maddəsi ilə tənzimlənir. Məhkəmə baxışının nəticələrinə dair məhkəmənin yekun qərarı imzalandıqdan sonra məhkəmə iclas zalına qayıdır və məhkəmə iclasına sədrlik edən, həcmi böyük olduqda isə məhkəmə tərkibində olan digər hakimlər növbə ilə həmin qərarı elan edirlər. Məhkəmə tərkibi də daxil olmaqla məhkəmənin iclas zalında olan şəxslər məhkəmənin yekun qərarını ayaq üstü dinləyirlər.

Məhkəmə baxışının nəticələrinə dair məhkəmənin yekun qərarı təqsirləndirilən şəxsin bilmədiyi dildə tərtib edildikdə həmin şəraitdə elan edildikdən sonra o, tərcüməçi tərəfindən təqsirləndirilən şəxsin ana dilində və ya onun bildiyi başqa dilə tərcümə edilərkən təqsirləndirilən şəxsə oxumalıdır.

Məhkəmə iclasında sədrlik edən təqsirləndirilən şəxsə habelə, cinayət prosesi tərəfinin nümayəndələrinə məhkəmənin yekun qərarından şikayət etmə qaydasını və müddətini izah edir.

Bəraət almış şəxsə onun qanunsuz tutulması, təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsi, qətimkan tədbirlərinin tətbiqi, qanunsuz məhkəməyə verilməsi nəticəsində vurulmuş zərərin ödənilməsi hüququ və həmin hüququn həyata keçirilməsi qaydası izah edilməlidir.

Təqsirləndirilən şəxs ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edildikdə, ona əhv haqqında vəsatət qaldırmaq hüququ izah edilir.

Məhkəmənin yekun qərarını elan və izah etdikdən sonra məhkəmə həmçinin çıxardığı xüsusi qərarı elan edir.

Cinayət-prosessual qanunun 357-ci maddə məhkəmənin hökmü elan edildikdən sonra şəxsin həbsdən azad edilmə qaydasını nəzərdə tutur. Göstərilən maddənin tələbinə müvafiq olaraq aşağıdakı hallarda şəxs məhkəmənin hökmü elan edildikdən dərhal sonra məhkəmə iclası zalında həbsdən azad edilməlidir:

- məhkəmənin hökmü ilə ona bəraət verildikdə;
- cəzadan azad etməklə barəsində ittiham hökmü çıxarıldıqda;
- şerti məhkum etməklə barəsində ittiham hökmü çıxarıldıqda;

-azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı olmayan cəzaya məhkum etməklə barəsində ittiham hökmü çıxarıldıqda;

-qətimkan tədbiri qaydasında faktiki həbsdə olduğu müddətdən artıq olmayan müddətə azadlıqdan məhrum etməklə barəsində ittiham hökmü çıxarıldıqda.

SUAL III. Məhkəmənin digər yekun qərarlarının çıxarılması və elan edilmə qaydası.

Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin iş üzrə çıxarıqları digər yekun qərarlar dedikdə, bunlar hökmən fərqli olaraq bəzi məsələlər üzrə qəbul edilən qərarlar başa düşülür. CPM-nin 348-ci maddəsinə müvafiq olaraq bu qərardan biri də 18 yaşına çatmamış şəxsə, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlərdən birinin tətbiq edilməsi haqda qərardır.

Daha bir qərar isə məhkəmə barədə hökmü çıxararkən bəraət almış şəxsə cinayət təqibi orqanlarının qanunsuz hərəkətləri nəticəsində vurulmuş ziyanın ödənilməsi məsələsinə dair çıxarılan qərardır. Yuxarıda göstərilən qərarlardan başqa bəzən məhkəmə araşdırdığı işin nəticəsinə dair xüsusi qərar çıxarır. Məhkəmə baxışının nəticəsinə dair aşağıdakılar müəyyən edildikdə məhkəmə xüsusi qərar çıxara bilər:

1. Fiziki şəxslərin cinayət məsuliyyətinə səbəb olmayan hərəkət və ya hərəkətsizliyin, dövlət orqanlarının vəzifəli şəxslərinin fəaliyyətindəki çatışmamazlıqların və ya səhvlərin cinayətin törədilməsinə səbəb olduğu və şərait yaratdığı;

2. Məhkəməyədək icraat üzrə CPM-nin tələblərinin pozulması hallarına yol verildikdə.

Məhkəmə xüsusi qərarında onun hansı cinayət işi məhkəməyədək icraat materialı və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayət üzrə və kim tərəfindən çıxarıldığı, ittihamın mahiyyəti, xüsusi qərarın çıxarılması səbəb olan əsaslar kim tərəfindən və konkret olaraq hansı hərəkətə (hərəkətsizliyə) yol verilməsi, habelə bu hansı hüquq pozuntularına səbəb olması ətraflı göstərilməlidir.

Məhkəmə tərəfindən çıxarılmış xüsusi qərar müvafiq tədbir görülməsi üçün aşağıdakı şəxslərə göndərilməlidir:

1. Dövlət orqanlarının vəzifəli şəxslərinin barəsində təcəvillik qaydasında müvafiq yuxarı dövlət orqanlarının rəhbərinə;
2. Müstəntiqlər, təhqiqatçılar və təhqiqat orqanlarının əməkdaşları barəsində təcəvillik qaydasında Azərbaycan Respublikasının müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti və orqanlarının rəhbərinə;
3. Prokurorlar və prokurorluğun müstəntiqləri barəsində Azərbaycan Respublikasının Baş Prokuroruna.

Xüsusi qərarın ünvanlandığı vəzifəli şəxslər həmin qərarın onlara daxil olan vaxtdan 30 (otuz) gündən gec olmayan müddətə aşağıdakı hərəkətləri yerinə yetirməlidirlər:

-fəaliyyətinə pozuntulara, çatışmamazlıqlara və ya səhvlərə yol vermiş şəxslərin xüsusi məsuliyyəti barədə məsələni Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq olaraq həll etmək;

-görülmüş tədbirlər barədə məhkəməyə məlumat vermək.

CPM-nin 356.7-ci maddəsinə müvafiq olaraq məhkəmə yekun qərarını elan və izah etdikdən sonra, həmçinin, çıxardığı xüsusi qərarı elan edir.

Qanunun məhkəmələrdən yekun qərarının çıxarılmasından sonra yerinə yetirilməsi bəzi hərəkətləri tələb edir. Belə ki, məhkəmənin yekun qərarı elan edildiyi vaxtdan 3 (üç) gündən gec olmayaraq aşağıdakı hərəkətlər yerinə yetirilməlidir:

-məhkəmə hökmün surətini müvafiq olaraq məhkum edilmiş və ya bəraət verilmiş şəxsə, müdafiəçisinə, qanuni nümayəndəsinə, zərər çəkmiş şəxsə (xüsusi ittihamçıya) və ya onun nümayəndəsinə verilməlidir;

-məhkəmə cinayət prosesi iştirakçılarının vasitəsi əsasında onlara məhkəmənin yekun qərarının digər surətini verməlidir.

Məhkəmə baxışının nəticələrinə dair məhkəmənin yekun qərarı ondan apellyasiya qaydasında protest və ya şikayət verilməmişsə, onun elan olunduğu andan 20 (iyirmi) gün müddəti başa çatdığı vaxtdan sonrakı gün qanuni qüvvəyə minir.

Məhkəmənin digər yekun qərarları siyahısında andlı iclasçıların iştirakı ilə birinci instansiya məhkəmələrindən çıxarılan vedikti daxil etmək. CPM-nin 46-cı fəslində andlı iclasçıların iştirakı ilə məhkəmənin icraatının xüsusiyyətindən bəhs edilir. Həmin fəslin 375-ci maddəsinə müvafiq olaraq andlı iclasçıların müşavirəsi, səs verməsi də vedikt çıxarılması qaydası müəyyən edilir.

Andlı iclasçıları müşavirəsinə rəhbərlik, həll edilməli olan sualların ardıcılıqla müzakirəyə çıxaran cavablar üzrə səsvermə apararı və səsləri hesablayan aparıcı andlı iclasçı həyata keçirir.

Aşağıdakı göstərilən materiallar aparılan andlı iclasçı tərəfindən məhkəmə iclasında sədrlik edən cinayət prosesi iştirakçılarının fikri nəzərə alınmaqla təqdim edilir. Andlı iclasçılar müşavirənin gedişində aşağıdakı ardıcılıqla müvafiq sənədlərlə bir daha tanış olurlar:

-ittiham hökmünün nəticəvi hissəsinin mətni;

-məhkəmə iclasında elan edilmiş sənədlər;

-maddi sübutlar, o cümlədən, məhkəmə iclasında tədqiq edilmiş fotosəkil və sxemlər;

-məhkəmə iclasında səsləndirilmiş audio yazılar və nümayiş etdirilmiş video və ya kino çəkilişlər;

-məhkəmə iclasında sədrlik edənin tövsiyyəsinin mətni.

Andlı iclasçıların müşavirəsi zamanı səsvermə açıq aparılır. Andlı iclasçılardan heç kəs səsvermə zamanı bitərəf qala bilməz. Aparıcı andlı iclasçı sonuncu olaraq səs verir.

Andlı iclasçılar kollegiyasının suallarının müzakirəsi zamanı müəyyən edilmiş müddətdə yekdil qərarın qəbul edilməsinə nail ola bilməməsi aşağıdakı nəticələrə səbəb olur:

a) təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyi barədə əsas suala andlı iclasçıların əksəriyyəti təsdiqedici cavabın əleyhinə səs verdiyi halda ittiham verdikdə qəbul edilmiş hesab olunur;

b) təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyi barədə əsas suala ən azı 6 (altı) andlı iclasçı mənfi cavabın lehinə səs verdikdə bəraət verdikdə qəbul edilmiş hesab olunur;

v) digər suallara cavablar andlı iclasçılarının sadə səs çoxluğu ilə müəyyən edilir, səslər barədə bölündükdə isə təqsirləndirilən şəxs üçün daha əlverişli cavab qəbul olunur.

Suallara cavablar suallar vərəqinə aparıcı andlı iclasçı tərəfindən bilavasitə hər müvafiq sualdan sonra daxil edilir. Əvvəlki suala verilmiş cavab, sonrakı suala cavab verilməsi zərurətini istisna etdikdə andlı iclasçılarının əksəriyyətinin razılığı ilə andlı iclasçı həmin sualdan cavabsız sözünü qeyd edir. Suala cavab səsvermə yolu ilə qəbul edildikdə, aparıcı andlı iclasçı cavabdan sonra səslərin hesablanmasının nəticələrini göstərir. Andlı iclasçılar kollegiyasının cavabları ilə suallar vərəqi aparıcı andlı iclasçı tərəfindən imzalanır.

Andlı iclasçılarının vediklərinin elan edilmə qaydası isə CPM-nin 377-ci maddəsinə müvafiq olaraq həyata keçirilir. Belə ki, sual vərəqi tərtib edildikdən və imzalandıqdan sonra andlı iclasçılar məhkəmənin iclas zalına qayıdılar. Aparıcı andlı iclasçı cavabların qeyd edildiyi sual vərəqinin məhkəmə iclasında rəhbərlik edənə verir.

Aparıcı andlı iclasçı andlı iclasçılar kollegiyasının qarşısında qoyulmuş sualları və onlara verilmiş cavabları oxuyaraq andlı iclasçılarının vediktini səsləndirir. Məhkəmə iclası zamanı onların hamısı andlı iclasçılarının vediktini ayaq

üstə dinləyirlər. Elan edilmiş vedikt məhkəmə icraatının materiallarına əlavə edilməsi üçün məhkəmə iclasının katibinə verilir.

NƏTİCƏ

Beləliklə, mövzuya çıxarılmış suallara yekun vuraraq, qeyd etməliyik ki, cinayət işlərinin istintaqı və məhkəmə baxışı ilə əlaqədar istintaq, prokurorluq və məhkəmə orqanları tərəfindən çıxarılan qərarlar içərisində hökm öz əhəmiyyəti və hüquqi nəticələrinə görə xüsusi rol oynayır. Məhz, məhkəmənin hökmü ilə ibtidai araşdırma təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyi haqda məsələ qəti şəkildə həll olur. Yəni, məhkəmənin hökmünə əsasən şəxs ya cinayət cəzasının çəkilməsinə məhkum olunur, yaxud da onun barəsində bəraət hökmü çıxarılanda şəxsin üzərindən bütün ittihamlar götürülür.

Cinayət-prosessual qanunvericiliyi bəzi məsələlər üzrə məhkəmənin çıxardığı qərarları da nəzərdə tutur. Bu qərarlara əsasən şəxsin haqqında tərbiyəvi və ya tibbi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq edilir.

Məhkəmənin hökmlərinin və digər yekun qərarlarının çıxarılma və elan edilməsi haqda ümumi qaydaları göstərdik. Qanunda nəzərdə tutulan ümumi tələblərə riayət olunmasının vacibliyini vurğuladıq.

Cinayət prosesual işlərinə birinci instansiya məhkəmələrində andlı iclasçıların iştirakı ilə baxılmasının xüsusiyyətlərini açıqladıq. Andlı iclasçıların müşavirə otağında verdik çıxarmalarının qaydalarını öyrəndik. Sualların həllinin ardıcılığını və alınan cavabları göstərdik.

Nəhayət, mühazirənin sonu onunla nəticələnir ki, bütün cinayət işlərinə yalnız məhkəmədə baxıldıqdan sonra həmin iş üzrə qəti fikir hakimin çıxardığı hökm hesab olunur. Burada təbii ki, baxılan işin məzmunundan asılı olaraq şəxs ya təqsirli bilinir və ya təqsirsiz hesab edilərək azadlığında buraxılır.